

RUMST EN TERHAGEN: CENTRUM VAN DE STAKING IN DE RUPELSTREEK IN 1894

In 1894 woedde in de Rupelstreek een hevige staking in de steenbakkerijen. Het was voor de streek tevens de eerste ernstige confrontatie tussen socialisten en de patroons. Reeds in 1978 beschreven Marc Van de Velde en Alex Vinck⁴ deze staking als een deel van de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging te Boom. In dit artikel bekijken we de gebeurtenissen vanuit het oogpunt van Rumst en Terhagen en met als basis de archieven van de *Gazet van Antwerpen*. In die archieven, van 1894, kunnen we het geheel van dag tot dag volgen. Hoewel de (katholieke) krant van die tijd weinig positiefs schreef over de nog jonge socialistische partij, krijgen we toch een duidelijk, weliswaar enigszins gekleurd, beeld van wat er in die dagen gebeurde.

Begin april 1894 was de tijd dat de steenbakkerijen naar jaarlijkse gewoonte opnieuw op volle toeren begonnen te werken. De steenbakkers van de Rupelstreek verhoogden dat jaar de verkoopprijs van de steen. De arbeiders vroegen dan ook een loonsverhoging. Dit werd niet zo maar toegestaan.

In de *Gazet van Antwerpen* van vrijdag 6 april lezen we de eisen van de arbeiders. De eerste

	per schip	in plaats van
Steenmakers	fr. 8,25	fr. 6,25.
Aardewerkers	» 6,00	» 4,50.
Gommers	» 4,00	» 2,75.
Aardozetters	» 2,00	» 1,25.
Aardeladers	» 2,00	» 1,50.
Afdragers	» 2,25	» 1,50.
Leveraars	8 centiemen per duizend meer.	
Uitzetters	6	»
Inzetters	10	»
Laders	8 centiemen in plaats van 6 cent.	
Daghuurwerk	's zomers 25 cent. per uur.	
	»	's winters 20 » »

De Burgemeester van Hemixem heeft in allerhaast de troepen ontboden om de nog aan 't werk zijnde arbeiders te beschermen; want de werkstakers der verschillende gemeenten hebben, volgens men zegt, het inzicht zich naar Hemixem te begeven.

Zeker is het dat de werklieden verhoging van loon vragen, en vele steenbakkers zijn zinnens er in toe te staan.

Doch de werklieden moeten en zullen dit bekomen met kalmte; zij mogen niet dulden dat roode guiten zich met hunne zaken komen bemoeien. Dit zou nadeelig zijn voor hunne belangen, en nadeelig voor de rust, welke zoo groot noodig is tot den bloei der nijverheid.

De werklieden mogen niet vergeten dat de stadsche roode revolutionnaires niet tot hen komen, om de belangen der arbeiders voor te staan, integendeel, die komen om hunne eigen belangen te verdedigen. Die mannen zijn betaald per dag en per meeting — eten en drinken en reiskosten te buiten — om oproer te maken en haat en tweedracht tusschen patroon en gast aan te vuren.

Vergeet niet, werklieden, dat de socialistische sprekers, dus alle profijt hebben dat het geschil tusschen baas en gast lang duurt, omdat er dan voor hen zooveel meer te verdienen is.

⁴Van de Velde, M., Vinck, A.(1978), *Niet bedelen niet smeeken maar moedig gestreden*: Centrale voor Socialistisch cultuurbeleid Boom.

eisen werden opgesteld door de arbeiders van Rumst. De socialisten in Boom, die aan de Varkensmarkt hun lokaal hadden, ijverden ervoor dat deze eisen door de hele Rupelstreek zouden worden overgenomen.

Op zaterdag 1 april beleggen ze een meeting te Boom en de dag erna in Terhagen. Hoe de "Gazet" toen dacht over de socialistische tussenkomst lezen we hierboven.

Maandag 3 april leggen arbeiders van Rumst het werk neer en de dag erna volgen de steenbakkerijen van de andere gemeenten. Er worden rellen gevreesd en de burgemeester van Hemiksem roept de hulp in van de troepen om de orde te handhaven.

Omdat het volle seizoen echter pas op 15 april start en er nog maar enkele ploegen aan het werk zijn is het nog niet duidelijk hoe groot de omvang van de staking zal worden. Er worden alleszins pamfletten verspreid die oproepen tot een volledige staking. Ze zijn opgesteld door de socialistische partij gevestigd in de Diepestraat in Antwerpen en gedrukt in Boom.

Vrijdag 7 april: In Rumst wordt een bijeenkomst van stakers gehouden met meer dan 900 aanwezigen. In Terhagen heeft een gelijkaardige bijeenkomst plaats met echter minder deelnemers.

Zaterdag 8 april: De staking is het volledigst in Rumst en de burgemeester vreest voor onlusten en roept de gendarmerie ter hulp. 500 stakers trekken naar Boom en nemen onderweg hun makkers van Terhagen mee. In Boom willen ze betogen. De stoet wordt begeleid door gendarmen te paard.

Maandag 10 april: De staking is volledig in Rumst en Terhagen maar breidt van uur tot uur uit naar Noeveren en Hellegat. De ene betoging volgt de andere op. Vooral in Rumst is het zeer onrustig en er worden meer en meer rijkswachters vanuit Antwerpen, onder leiding van kapitein Bruyndonckx, ingezet. De stakers eisen het recht om een bond te mogen oprichten. Verder eisen ze een loonsverhoging omdat ze in zeer armoedige omstandigheden leven en omdat de patroons de prijzen van de steen hebben verhoogd. De patroons van hun kant verdedigen het standpunt dat de prijsverhoging alleen maar is gebeurd om verliezen te vermijden.

Woensdag 12 april: In Rumst is de toestand uiterst gespannen en zijn er doorlopend onlusten. Bij steenbakker Jordens wordt brand gesticht. Ook bij De Wit en De Beuckelaer wordt heel wat schade aangericht. In Boom worden er ook schoten gelost en in Terhagen is er eveneens sprake van brandstichting. In Niel is het een stuk rustiger en is de staking beperkt. De lonen in Niel liggen klaarblijkelijk hoger dan die in Rumst en omgeving.

In de kranten van 13 en 14 april wordt voor het eerst melding gemaakt van de armzalige toestand waarin de arbeiders leven. Bovendien wordt het feit aangeklaagd dat de arbeiders nog steeds verplicht worden om in de winkels van de patroons te kopen, hoewel dat wettelijk verboden is (de zogenaamde banmolens). Verder wordt de schuld van de hele toestand gedeeltelijk bij de patroons gelegd omdat die weigeren zich te verenigen in een

syndicaat. De krant blijft zich wel afzetten tegen de socialisten en roept de katholieken op om de arbeiders te steunen in navolging van de Encycliek "Rerum Novarum" die drie jaar tevoren door paus Leo XIII is uitgevaardigd.

Donderdag 13 april: Er is brand gesticht bij steenbakker Van Reeth in Boom. In Terhagen-Rumst zijn er ook nog steeds brandstichtingen. Het volledige Vijfde Linierement onder leiding van kolonel Thorn is in Boom aangekomen. De soldaten worden voor een groot deel gelegerd in de gemeenteschool van het gehucht Hoek in Boom, nabij de grens met Terhagen. Maar de volgende dagen worden ze voor het grootste deel in Rumst en Terhagen ondergebracht. In Rumst logeren de soldaten in de gemeenteschool, bij particulieren en in de herbergen "De zon", "De drije spieringen" en "De hertog". Vooral Rumst lijkt een belegerde gemeente. De 3 burgemeesters (Rumst, Terhagen, Boom) verbieden verdere betogingen en bijeenkomsten van de stakers. De herbergen worden verplicht om te 10 uur

Uit de drij brieven die wij in ons blad afkondigden — twee van bazen, één van een werkman — blijkt zeer duidelijk, dat de arme steenbakkersgasten niet genoeg winnen om te leven en te veel winnen om te sterven.

Het blijkt ook dat de steenbakkersbazen zooals nu de toestand is moeielijk verhooging kunnen geven, maar dat zulks door hun eigene schuld is.

Sinds jaren wordt er hun geroepen: vereenigt u in syndicaat, om de prijsbederving tegen te gaan en den prijs van den steen zoo te houden, dat én de bazen en werklieden eenen goeden prijs zouden hebben voor hun werken en hun loon.

Maar men bleef doof, en thans zal men zonder syndicaat moeten toegaven en het werkloon verhoogan.

De arbeiders verstaan het beter. Zij vereenigden zich in bonden, werden machtig en eischen thans hetgeen zij vroeger beleefd vroegen en niet krijgen konden.

Uit de zaak blijkt ook dat 't schandig systeem des « gedwongen-winkelgaan » (banmolens) bij de bazen of meestergasten, waar de werklieden dubbel en dik betalen moeten nog in voege is, niettegenstaande de wetgeving zulks gestraft heeft.

Men zal zulks niet durven loochenen; overigens de feiten zijn den achtbaren arrondissement-kommissaris bekend, en de plichtigen zullen thans vervolgd worden.

Wat het bewijs der waarheid van het « gedwongen winkel gaan » ten volle blijken doet is: dat de neringdoende burgerij het eens is met de werkstakers, omdat zij hoopt uit de beweging die thans ontstaan is, de vrijheid van te winkel gaan voor de arbeiders te zien spruiten, hetgeen voor de werklieden en winkeliers van het grootste belang is.

Wie heeft er nu gelijk of ongelijk? Dat is de groote vraag.

We zegden gisteren vlakaf: de werklieden zijn in hun recht. En 't is zoo!

Laat ons echter de beteekenis dier woorden niet overdrijven. Het werkvolk is in zijn recht wanneer het grooter en rechtvaardiger loon vraagt; het is in zijn recht wanneer het de afschafing eischt der door de steenbakkers gehouden winkels: Zeker! Doch het heeft oncelijk al die veranderingen door geweld zoeken te verkrijgen.

Geweld is altijd een slecht middel geweest. Geweld heeft nooit iets goeds doen bekomen, nooit aan hen die het gebruikten tot iets gebaat. Geweld is, integendeel, steeds een wapen tegen hen die het gebruiken.

Zekerlijk, het werkvolk heeft gelijk.

Wilt gij een voorbeeld van de wijze op welke men hen betaalt?

Wij spraken met eene vrouw die met hare twee broeders woont; 't zijn mannen van in de 40 jaar. Welnu, beiden hadden samen, op eene gansche week, 6.80 irs verdiend!!!

Het uitzicht van Rumst, waar zich een aantal soldaten bevinden is waarlijk schitterend. In elk huis zijn soldaten gelogeed, in elke straat komt men er tegen.

Hier is een bivak opgeslagen en maakt men de soep klaar, guids rijden soldaten met kruiwagens halen hout aan en weer verder ziet men er bij beenhouwers, bakkers en winkeliers voorraad koopen voor de manschappen.

Uit dit alles ontstaat een leven, een gevoel en eene beweging, waartoe het over en weer geloop der nieuwspierigen en het gaan en komen der groepen werkstakers nog veel bijdragen. 't is bijna of het er kermis is.

(Boom) en te 9 uur (Rumst en Terhagen) 's avonds te sluiten. De troepen worden op vraag van de burgemeesters nogmaals met 150 manschappen versterkt. De gouverneur van de provincie Antwerpen, baron Osy, verbiedt het vervoer over de Rupel van ontplofbare producten zoals dynamiet.

Zaterdag 15 april: De werkgevers komen samen en doen enkele zeer beperkte, volgens de stakers verwaarloosbare toegevingen. De stakers blijven samenkomen maar organiseren hun meetings als privébijeenkomsten om zo aan het verbod van de burgemeesters te ontsnappen. De gouverneur stelt een scheidsrechterlijke commissie voor en de patroons aanvaarden dat voorstel maar ze vragen tegelijkertijd om de wet op de beperking van kinder- en vrouwenarbeid terug te schroeven. Ook in het parlement komt de staking ter sprake. De zaak wordt aangekaart door volksvertegenwoordiger Delbeke.

Dinsdag 18 april: Er wordt nu ook volledig gestaakt in de steenbakkerijen van Hemiksem. Alleen in Niel wordt er nog gewerkt en dit omwille van de hogere lonen die daar betaald worden. Zo worden de kleigravers, de voorbereiders en de inzetters in Niel 1,35 fr. per dag betaald en in de andere gemeenten slechts 1 fr.

De verschillende bedrijven die geregeld steen aankopen laten hun schepen onder toezicht van het leger laden, zoals bijvoorbeeld Denayer uit Willebroek en De Drager uit Gent. Ze hebben hun eigen werknemers meegebracht om deze taken uit te voeren. De gemeenteraad van Boom is voor donderdag samengeroepen en de gouverneur zal er de verzoeningsraad instellen.

De roode volksbedriegers.
De roode volksbedriegers zetten hardnekiger dan ooit hunne verderfelijke propaganda aan de Rupelboorden voort. Gisteren Dinsdag hebben zij roode vlugschriften bij duizenden rondgestuurd.
Wij hoeven ons een oogenblikje bij den inhoud dezer vlugschriften stil te houden. Wij lezen er onder andere in :
« Binnen enkele dagen zullen Antwerpen » en verschillende andere steden des lands, » laten zien hoeveel zij naar Boom zullen » brengen in plaats van mee te gaan loopen. » Dit wil dankt ons duidelijk zeggen dat zij « geld » gaan geven.
« Geven ? onderstand geven aan den arbeider ? Hulp verleen en aan de noodlijdenden ? Neen, de huichelaars beloven weer iets dat ze stellig, vast besloten zijn niet te volbrengen. Zij doen beloften met den hoop om de werklieden zand in d' oogen te werpen en ze aan den draad te houden.
Zij beloven, maar wacht u, werklieden van die schijnheilige volksbedriegers !
Thans roepen zij : « Werklieden, hulp gaat van alle kanten komen om te beletten dat gij honger lijdt », maar nooit of nergens hebben zij iets gedaan ; altijd hebben zij den werkmán bedrogen en misleid.
Ge zult zien dat het ditmaal weer enkel bij socialistische beloften blijven zal !

Een interview met M. Karel Landuydt, burgemeester van Terhaegen.
Wij hebben met M. Landuydt, burgemeester van Terhaegen, de volgende samenspraak gehad :
— Wat denkt ge van de rechtvaardigheid der beweging ?
— Voor mij hebben de werklieden spijt ; ik denk dat z' het niet lang meer zullen volhouden.
— Hoe is het werkvolk gezind op de loonkwestie ?
— Ha, ze zouden gaarne meer loon hebben.
— Is er middel van een hooger loon te geven ?
— De steenbakkers zeggen neen. Ze laten liever hunne gelagen stil liggen dan eene verhoging ote te staan. De werklieden staan voor een kontrakt welk de steenbakkers absoluut willen zien uitgevoerd. Mocht de steen een behoorlijke prijs belooopen, dan zou het loon in de maand October verhoogd kunnen worden. Dit alles volgens de steenbakkers, wel te verstaan, want ik voor mij, onthoud me.

De staking laat zich sterk voelen bij de arbeiders en er worden geldinzamelingen gehouden. Bij de boeren wordt er eten ingezameld en op straat treft men meer en meer bedelende kinderen aan. Hoewel de "Gazet" zich zeer sterk blijft afzetten tegen de socialisten is het duidelijk dat hun invloed alsmat toeneemt bij de stakers.

Donderdag 20 april: Rond half elf komt de gouverneur in Boom aan en omstreeks elf uur start de verzoeningsraad. Deze bestaat uit arrondissementscommissaris Lambrechts en drie leden van de Bestendige Deputatie, de heren Reypens, Van der Beken - Pasteel en Peeters - Verellen. Er worden telkens 2 arbeiders gehoord van elke steenbakkerij. In de straten van Boom heeft zich een grote menigte verzameld. De socialisten delen pamfletten uit waarin nogmaals de eisen worden opgesomd. Er zijn ook vlugschriften van "het studiekomitee van vrede", een katholieke organisatie waarin ook de katholieke arbeiders verenigd zijn en die gevestigd is in de Hoogstraat in Antwerpen. Deze organisatie legt vooral de nadruk op het wegwerken van de bestaande misbruiken. Ze roept ook de arbeiders op om af te zien van geweld.

Donderdag 21 april: Pas volgende maandag zullen de patroons worden gehoord door de verzoeningsraad. Die van Rumst en Terhagen hebben echter al bij voorbaat aangekondigd zich niet te zullen neerleggen bij de beslissingen van die raad.

In Antwerpen keuren de socialisten een som van 10.000 frank goed als hulpverlening aan de noodlijdende gezinnen.

Vrijdag 22 april: De "Hoogere Werkraad" komt samen onder voorzitterschap van hertog d' Ursel. Deze raad was ingesteld bij Koninklijk Besluit in 1892. Er wordt gedebatteerd over de uitvoering van de wet op de kinder- en vrouwenarbeid van 1892. Die wet beperkt het aantal uren dat kinderen vanaf 12 jaar mogen werken. Naar aanleiding van de staking wordt de toestand in de Rupelstreek bekeken. In de steenbakkerijen blijkt die wet dikwijls een dode letter te zijn.

Hertog d' Ursel

Michaël Jozef Cuyckens, toenmalig steenbakker in Terhagen

Er wordt melding gemaakt van een beperkte werkhervatting in de steenbakkerijen van Boom, van Noeveren en van Terhagen. In Rumst en Hoboken zou de toestand ongewijzigd gebleven zijn.

De eerste wet op de vrouwen- en kinderarbeid, van 1889, sprak in onvoldoende mate over een regeling van de arbeidsduur.

Artikel 4 bepaalde dat de kinderen onder de 16 jaar en de meisjes tussen 16 en 21 jaar niet méér mochten werken dan 12 u. De totale duur van de rusttijd moest minstens 1.30 u zijn.

In artikel 6 werd een beperking gesteld aan de begin- en einduren van de arbeidsdag. De kinderen onder de 16 jaar en de meisjes tussen 16 en 21 jaar mochten niet werken na 9 u 's avonds en vóór 5 u 's morgens. Van verbetering kon hier nauwelijks sprake zijn, de wet bevestigde een bestaande toestand.

Een koninklijk besluit van 26 december 1892 trad drastischer op: de arbeidsduur van de kinderen onder de 13 jaar mocht niet meer bedragen dan 6 u per dag, tussen 13 en 16 jaar werd deze gebracht op 11 1/2 u.

Maandag 25 april: In Boom, Noeveren en Terhagen wordt het werk meer en meer hervat. Ook in Hoboken is er sprake van een werkhervatting. In Rumst daarentegen blijft de staking nog algemeen.

De "Hoogere Werkraad" vergadert in een hotel in Antwerpen. Daar verklaart arrondissementscommissaris Lambrechts dat de wet op de kinderarbeid te streng is voor de steenbakkerijen.

Na 25 april bloedt de staking langzamerhand dood, ook in Rumst. De toegevingen van de patroons zijn verwaarloosbaar. De overheid heeft wel toegezegd de wet op de banmolens strenger te zullen controleren. Er komt ook een versoepeling van de wet op kinderarbeid voor de steenbakkerijen. De troepen worden teruggetrokken en het leven hervat zijn gewone gang. Maar de staking laat wel haar sporen na. Er werd voor het eerst een basis gelegd voor "het rood bastion", waaronder de Rupelstreek lange tijd bekend stond.

Willy Wuyts